

Pavel Koblasa

Povýšení Chodova na město

Město Chodov (německy Chodau) nalezneme v krajině pod Krušnými horami, pouhých 5,5 kilometru severně od starobylého Lokte, který býval střediskem někdejšího Loketského kraje. Chodov původně příslušel k okresu Falknov (Falkenau), posléze k nově vytvořenému okresu Loket (Elbogen) a v době nejnovější k okresu Sokolov (dříve Falknov). Chodov navíc v minulosti nebyval jedním místem, nýbrž ho před sloučením tvořily dvě obce – Dolní Chodov (Unter-Chodau) a Horní Chodov (Ober-Chodau).

Oblast byla prokazatelně osídlena již ve druhé polovině 12. století, o existenci Dolního Chodova totiž víme již od roku 1195 (*Codou in provincia Zedliz*)¹, kdy patřil do majetku cisterciáckého kláštera v bavorském Waldsassenu.² Dolní Chodov držel od roku 1355 Trost z Kynšperka (tehdy ves psána jako *Kodaw*, *Chodow* nebo *Codow*) a 8. října 1599 získalo vesnici královské město Loket. V roce 1621 došlo k zabavení mimo jiné i Dolního Chodova, který byl následně postoupen Janu Menceliovu z Kolsdorfu. Po něm se v držbě vystřídali Nostitzové, Planckenheimové (na určitou dobu sjednotili Dolní i Horní Chodov) a roku 1744 ho koupilo od Anny Barbory Nesslingerové, rozené Planckenheimové, opět město Loket.³

V roce 1811 dostal Franz Miessl povolení zřídit ve zdejším panském sídle, jež vybudoval František Jan z Planckenheimu (Franz Johann von Planckenheim), továrnu na výrobu porcelánu. Na sklonku feudalismu stále náležel Dolní Chodov s dalšími 26 vesnicemi do majetku města Lokte. Katastrální území obce zahrnovalo 504 ha půdy. Setkali bychom se tady s pomístními názvy Loth, Öder Galgen, Kirchsteiggründe, Vogelherd, Sandhübl.⁴ V Sommerově topografické práci se o vsi píše: *Unter-Chodau (rovněž psáno Kodau, česky Chudow), 1 ½ hodiny severně od Lokte, na Chodovském potoce a při silnici do Jindřichovic, ves o 99 domech s 699 obyvateli, z nichž jeden dům patří ke statku Horní Chodov. V místě jsou 1 protestantská rodina, 5 židovských rodin, farní kostel sv. Vavřince, fara a škola, vše pod patronátem magistrátu; vrchnostenský dvůr (jenom polnosti bez hospodářské budovy), 2 hostince, továrna na kameňinu, porcelánka a mlýn.*⁵ Po celkové změně poměrů v systému správy se Dolní Chodov stal samostatnou politickou obcí s vlastními volenými orgány samosprávy. Posledního panského rychtáře Josefa Hammera tak vystřídal v čele obce Anton Fischer, zvolený starosta.

Hospodáři v Dolním Chodově (1852): dům čp. 1) von Portheim, 2) Franz Fischer, 3) Johann Riedl, 4) Josef Dürschmidt, 5) Anton Christl, 6) Wenzl Dürschmidt, 7) Josef Struntz, 8) Samuel Ehrlich, 9) Friedrich Dörfler, 11) Johann Stöhr, 12) Johann Leipold, 13) Theresia Krieglstein, 14) Karl Reichmann, 15) Johann Schmirler, 16) Josef Lorenz, 17) Johann Hochsam, 18) Josef Karl Zinner, 19-20) Josef Hammer, 21) Wenzl Zinner, 22) Josef Stark, 23) Anton Schunk, 24) Josef Mürtel, 25) Josef Stark, 26) Georg Moder, 27) Johann Moder, 28) Anton Klier, 29) Josef Stark, 30) Franz Steidl, 31) Anton Schindler, 32) Anton Wirkner, 33) Josef Stark, 34) Josef Reibold, 35) Franz Paulus, 36) Anton Stark, 37) Martin Till, 38) Katharine Till, 39) Josef Till, 41) Anton Peter, 42) Albert Weiss, 43) Anton Steidl, 44) Josef Schuh, 45) Johann Klier, 46) Franz Karl Kraus, 47) Karl Stark, 48) Andreas Schuster, 49) Johann Heinzl, 50) Wenzl Wirkner, 51) Josef Zinner, 52) Raphael Schunk, 53) Anton Hofmann, 54) Wenzl Dörfler, 55) Franz Richter, 56) Nathan Ehrlich, 57) Karl Bräutigam, 58) Anton Richter, 59) Franz Josef Kraus, 60) Josef Kriegelstein, 61) Karl Kraus, 62) Anton Möckl, 63) Josef Moder, 64) Josef Anton Schindler, 65) Karl Kraus, 66) Franz Christl, 67) Ignaz Zuleger, 68) Georg Troll, 69) Johann Stark, 70) Georg Möckl, 71) Wenzl Forster, 72) Michael Zuleger, 73) Josef Schönecker, 74) Josef Anton Fischer, 75) Heinrich Ehrlich, 76) Raphael Grünes, 77) Barbara Hein, 78) Michael Zuleger, 79) Wenzl Lorenz, 81) Karl Moder, 82) Franz Eckard, 83) Josef Peter, 84) Anton Glasl, 85) Josef Strobel, 86) Anton Demetloh, 87) Josef Stark, 88) Josef Lenkl, 89) Josef Ittner, 90) Wenzl Lang, 91) Johann Leistner, 92) Andreas Kern, 93) Alois Schindler, 94) Laurenz Schürer, 95) Johann Graser, 96) Josef Zuleger, 97) Anton Hochsam, 98) Karl Lochschmidt, 99) Franz Möckl, 101) Karl Götzl, 102) Friedrich Peter, 103) Karl Fuchs, 104) Josef Dürschmidt, 106) Franz Peter, 109) Anton Zuleger, 113) Wenzl Stark.⁶

¹ Profous, Antonín: Místní jména v Čechách, II. Praha 1949, str. 28.

² Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, XIII. Praha 1905, str. 30.

³ Gnirs, Anton: Topographie der historischen und Kunst-Denkmal. Der politische Bezirk Falkenau. Prag 1927, str. 20.

⁴ Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Katastrální mapa – Dolní Chodov, 1842, mp 1295.

⁵ Sommer, Johann Gottfried: Das Königreich Böhmen, XV. Prag 1847, str. 14.

⁶ Národní archiv, Zemská vyvazovací komise, sign. AK 2862, Výkupní katastr – Dolní Chodov, 1852, kart. 718 – sign. EK 525, Náhradový katastr – Dolní Chodov, 1850, kart. 1376.

Sousedící Horní Chodov měl poněkud odlišnou historii. Ve středověku tvořil součást manství loketského hradu. Ve čtyřicátých letech 17. století ho těžce poškodil vpád a následný pobyt švédských vojáků. Koncem 17. století drželi Horní Chodov hrabata Nostitzové, kteří jej připojili k falknovskému panství. V 18. století vznikl samostatný statek Horní Chodov s pěti vesnicemi - Horní Chodov, Stará Chodovská (Stelzengrün), Nová Chodovská (Braunsdorf), Smolnice (Pechgrün) a Vřesová (Doglasgrün) - o celkové výměře 446 hektarů, který roku 1806 získal František Karel hrabě Zedtwitz, 1819 ruský plukovník Anton von Elsenwanger, 1822 manželé Josef Anton a Josepha Starkovi a 1847 Friedrich rytíř Neupauer.

Po zániku vrchnostenského systému správy se Horní Chodov rovněž stal samostatnou obcí s katastrálním územím o rozloze 318 hektarů. Z pomístních jmen lze uvést Auf der Leithen, Untere Leithen, Hammerleithen, Vogelherd, Leithen.⁷ Na katastru existovalo tehdy více rybníčků jako Seeteich, Muckenteich, Fraunteich, Herrnteich, Kastenteich, Fliegenteich, Säuteich, Hirschteich, Strassteich, Kleeteich či Eckelteich. Charakter vsi opět lépe přiblíží citace Sommerovy topografie: *Ober-Chodau, též Kodau (Chodowa), 1 3/4 hodiny severně od Chebu a 2 1/4 hodiny západoseverozápadně od Karlových Var, na Chodovském potoce, ves o 38 domech s 314 obyvateli, z nichž 1 židovská rodina, je do Unter-Chodau (panství Loket) přiřažena a má vrchnostenský zámek s bytem správce, panský dvůr, panský hostinec a rustikální mlýn. Stranou leží 1/8 hodiny západně vrchnostenský ovčín.*⁸

Než došlo ke sloučení obou obcí v jednu, žilo v Dolním Chodově 1037 Němců (121 domů), v Horním Chodově pak 304 osob hlásících se k německé národnosti (40 domů).⁹ Obě zmiňované obce se spojily v roce 1869 (dále jen obec Chodov), kdy zároveň došlo k udělení statutu městyse. To se stalo císařským rozhodnutím 28. dubna 1869, které se ještě týkalo jihočeského Sepekova v okrese Milevsko. I tato ves se stejně jako západočeský Chodov mohla napříště označovat jako městys.¹⁰

Vlastní povýšení na město se uskutečnilo až o mnoho let později a souvisí především s rychlým hospodářským vzestupem Chodova. Prvním impulsem byla žádost obecního zastupitelstva ze 30. června 1892 o povýšení městyse Chodova na město. Tehdy stál v čele Chodova starosta Karl Fenkl. Tuto žádost podpořilo 25. listopadu 1892 ve své zprávě c. a k. okresní hejtmanství ve Falknově, následovalo kladné stanovisko zemského výboru království Českého z 22. února 1893. Nakonec se k záležitosti vyjádřil c. a k. místodržitel v Praze, František hrabě Thun-Hohenstein. Dne 14. září 1894 povýšení rovněž podpořil. Místodržitel upozornil c. a k. ministra vnitra Oliviera de Bacquehem na to, že Chodov zažívá obrovský průmyslový rozvoj, daří se podnikání (224 firem, které odvádějí na přímých daních 12.189 zlatých ročně), došlo k rozšíření těžby uhlí a k celkovému zvětšení městyse, má výbor-

né silniční spojení s okolím včetně Krušných hor a dostatečné železniční spojení i se sousedním Saskem. V Chodově stály dále za zmínku dvě velké porcelánky (Haas und Czizek; Richter, Fenkl und Hahn), které zaměstnávaly 1600 dělníků. Hrabě Thun vyzdvihl i existenci dvou pětitřídních obecních škol se 633 žáky a činnost živnostenské školy pokračovací, již navštěvovalo 45 žáků.¹¹

O povýšení Chodova na město rozhodl v poslední instanci nejvyšším rozhodnutím rakouský císař František Josef I. Učinil tak na svém zámku Schönbrunn 30. září 1894 prostou poznámkou ve spise „*Ich erhebe den Markt Chodau zur Stadt*“. Za vyhotovení příslušného diplomu a za propůjčení městského znaku museli chodovští představitelé uhradit 190 zlatých coby předepsanou taxu. Samotný diplom s vyobrazením a popisem městského znaku nese datum 3. června 1895 a začíná obecně používanou formulací:

*My František Josef První z Boží milosti císař Rakouský, Apoštolský král Uherský, král Český, ... ráčili jsme z Naší Nejvyšší císařské a královské moci Naším rozhodnutím z 30. září 1894 Náš věrný městys Chodov v Našem království Českém, přihlídnoute nejmilostivěji k jeho spořádané obci a k jeho zdárnému vývoji, ku prosbě obecního zastupitelstva na město povýšiti ...*¹²

⁷ ÚAZK, Katastrální mapa – Horní Chodov, 1842, mp 2051.

⁸ J. G. Sommer ..., str. 19.

⁹ Orth, Jan – Sládek, František: Topograficko-statistický slovník Čech. Praha 1870, str. 196.

¹⁰ NA, České místodržitelství 1856-1883, sign. 13/391/33, kart. 247.

¹¹ NA, Ministerstvo vnitra 1870-1918, sign. 11, Obecní záležitosti – čj. 24034 et 25438, kart. 339.

¹² NA, Ministerstvo vnitra-šlechtický archiv, Městské znaky – Chodov, 1895, kart. 57.

Nejvyšší rozhodnutí vzápětí úředně oznámil c. a k. ministr vnitra 9. října 1894 výnosem číslo 25438, 4. listopadu 1894 pak c. a k. místodržitel v Praze vyhlášením číslo 144486. Podle služebních instrukcí bylo nutné tuto událost dát na vědomí speciálně zemskému výboru, vrchnímu zemskému soudu, zemskému finančnímu ředitelství, vojenským velitelstvím v Praze a Josefově, zemskému velitelství četnictva, ředitelství pošt a telegrafů v Praze, ředitelství vojenského zeměpisného institutu ve Vídni, ústřední statistické komisi, všem okresním hejtmanstvím v Čechách, starostovi Prahy a Liberce, pražskému policejnímu ředitelství, okresnímu hejtmanovi ve Falknově, redakci Prager Zeitung a samozřejmě informaci o povýšení uveřejnit ve sbírce zemských zákonů.¹³

Přehled některých významných událostí v Chodově po povýšení na městys:¹⁴

1869 – vznik poštovního úřadu

1870 – otevření železniční trati Karlovy Vary-Cheb, založení spořitelního a záložního spolku

1871 – zřízení třetí třídy obecné školy

1873-1898 – založení 21 spolků v místě (např. Turnverein, Radfahrerverein, Deutscher Böhmerwald-bund,

Militärisch-Veteranenverein etc.)

1882 – otevření železniční trati Chodov-Neydek

1883 – založení porcelánky Richter, Fenkl a Hahn a slévárny Karl Gasch

1885 – zřízení páté třídy obecné školy

1887 – vznik nového hřbitova severovýchodně od města

1888 – stavba obecné školy chlapecké

1889 – odhalení pomníku císaře Josefa II. před obecnou školou chlapeckou, vybudování telegrafu

1890 – založení strojírenského podniku Josef Gerstner

1891 – budování chodníků, vodovodu a kanalizace, vznik živnostenské školy pokračovací

1892 – založení sboru dobrovolných hasičů (897 členů)

1894 – úprava městského parku, regulace potoka

1898 – odhalení pomníku na počest 50. výročí panování císaře Františka Josefa I.,

stavba obecné a měšťanské školy císaře Františka Josefa, vznik městské spořitelny

1899 – zakoupení chudobince, stavba jatek

Rozvoj Chodova se nikterak nezastavil ani poté, co byl prohlášen za město. Svědčí o tom též tehdejší počet registrovaných koncesovaných živností – 2 zedničtí mistři, 1 tesař, 1 kominík, 1 lékárna, 4 podkovárny, 18 hostinců, 13 výčepů lihovin, 1 výrobní minerální vody – a živností řemeslnických – 13 pekařů, 15 řezníků, 2 mlynáři, 1 bednář, 8 truhlářů, 2 koláři, 2 sedláři, 10 obuvníků, 2 pasíři, 3 zámečníci, 3 kováři, 3 klempíři, 2 hodináři, 2 sklenáři, 1 hrnčář, 3 malíři, 1 knihvazač, 6 dámských krejčích, 1 kloboučník, 2 modistky, 11 krejčích, 4 holiči, 15 povozníků.¹⁵

V provozu zde byly čtyři doly, a sice Johann-Sebastianzeche, Carolizeche (původně majetek barona Königswartera), Laurenzizeche a Josefizeche (dříve vlastnictví rodiny Starkovy). Místopisné slovníky z té doby evidují v místě dvě pětitřídní školy (chlapecká a dívčí), opatrovnu, četnickou stanici, záložní spolek, lékárnu, dvě továrny a dílny na porcelán (1145 dělníků), továrnu na cementové zboží, alodiální dvůr města Lokte, hnědouhelné doly, stanice buštěhradské dráhy (Praha-Cheb) a rakouské státní dráhy Chodov-Neydek, alodiální statek (398 ha) se zámekem a dvorem Mořice svobodného pána Königswartera; samoty – Cihelna, Eisenhof, Todter Mann, Ulspergers.¹⁶ Vlastivědný pracovník Bernau charakterizuje tehdejší Chodov těmito slovy: *...potok Chodovský, tekoucí jižním směrem ku průmyslové osadě Chodovu, roku 1869. ze vsí Horního a Dolního Chodova v jediný městys spojené ... Dnes jest Chodov velmi čilé místo, čítající skoro 4000 obyvatelů, s velikou továrnou na porcelán, s výrobou zboží kameninového, a s četnými hnědouhelnými doly v okolí.*¹⁷

Vývoj počtu obyvatel a domů Chodova (1869-1950):

1869 - 170 domů, 1532 obyvatel, **1880** - 217/2317, **1890** - 278/3855, **1900** - 350/5383, **1910** - 356/5676, **1921** - 373/5328, **1930** - 541/5961, **1950** - 555/2853.¹⁸

¹³ NA, ČM 1884-1900, sign. 13/21/37, kart. 2550.

¹⁴ Heimatskunde des politischen Bezirkes Falkenau. Falkenau a. d. Eger 1898, str. 422.

¹⁵ Heimatskunde ..., str. 273.

¹⁶ Kotyška, Václav: Úplný místopisný slovník království Českého. Praha 1895, str. 460.

¹⁷ Bernau, Friedrich: Čechy, X. Praha 1896, str. 117.

¹⁸ Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970, I/1. Praha 1978, str. 416.